

HRVATSKI IDENTITET IZMEĐU MODERNE I POSTMODERNE

Jure VUJIĆ

Kriza moderniteta

Modernitet označava politički i filozofski pokret posljednjih triju stoljeća zapadne civilizacije. On ima pet konvergentnih procesa: individualizaciju — uništenjem starih zajednica tradicionalnih pripadnosti; masifikaciju — usvajanjem i generaliziranjem standardiziranih načina života i ponašanja; desakralizaciju — potiskivanjem svih velikih vjerskih pripovijesti i promicanjem znanstvenog tumačenja svijeta; racionalizaciju — dominacijom instrumentalnog razuma, trgovačkom razmjenom i tehnološkom učinkovitosti; univerzalizaciju — kozmopolitizacijom sa širenjem planetarnog modela jednoličnog društva kao superiornog. Modernitet je nastojao iskorijeniti individuuum iz njegova tradicionalnog habitusa s pomoću univerzalnog načina udruživanja koje čini tržište. Razdoblje moderniteta bilo je obilježeno idejom i željom za slobodom i jednakošću dviju temeljnih vrednota koje su postupno potiskivane. Međutim Hanna Arendt, Raymond Aron i Alain de Benoist istaknuli su kako je modernitet kao prosvjetiteljska ideja i vjera u neprestani napredak korijen svih modernih lijevih i desnih totalitarizama.

Postmodernistički društveni obzor

Postmodernizam jest izraz individualizma u kojemu društveni, politički i estetski kriteriji modernizma prepuštaju mjesto subjektivizmu u svim segmentima društva. Zbog toga je taj koncept uporabljen u nizu odsječaka: arhitekturi, umjetnosti, književnosti, kulturi i politici. U postmodernizmu je riječ o modi, jer moda ponekad zna biti dvosmislena i nedostatno obojena intelektualizmom, a niz istraživača područja marketinga primjenjuje taj koncept kao temelj novog marketinga. Postmoderni je koncept popularizirao filozof J. F. Lyotard kako bi ga suprotstavio »modernom« obliku homogenog i strukturiranog društva obilježenog nedostatkom različitosti. Postmoderni se društvo suprotstavlja društvu moderne strukturiranim hijerarhijama te je obilježeno homogenizacijom: druš-

tvenim institucijama (obitelj, škole, odgojni sustavi, zatvori), velikim misaonim i ideološkim sustavima (ideologije, referentni diskursi), racionalizmom, velikim političkim sustavima, poštivanjem individuuma, predefiniranim načelom identiteta — ideološki, seksualni, profesionalni i nacionalni. Moderno je društvo bilo utemeljeno na ovim vrednotama: razum, napredak, znanost, univerzalnost, rad, napor, sloboda, nacija, dužnost i moral, a postmoderno društvo promiče nov svjetonazor utemeljen na: pluralizmu, heterogenosti, fragmentaciji, globalizmu, multikulturizmu, toleranciji, superponiranju/miješanju, antihijerarhizaciji, ludizmu/hedonizmu i akronizmu. Društvo postmoderne obilježavaju sljedeće sociološke karakteristike:

- **Fragmentacija**. Fragmentacija individuuma pretpostavlja da klasični identitet nestaje. Pojedinaac se više ne prepoznaje u starom statičnom modelu. Usmjeren je prema većoj mobilnoj fleksibilnosti identiteta: »danju burzovni broker, noću raver« ili »poslovna žena danju, a navečer domaćica«. Fragmentacija društva znači da se društvo podijelilo na razna plemena, što ilustrira tehno-kultura. Ovdje se prepoznaje kraj starih socioloških modela te razvoj pluripripadnosti pod utjecajem internetskog marketinga. Pod krinkom prava na vlastito opredjeljenje svi načini života postaju legitimni. Patrijarhalni se model raspao, muški se tradicionalni model danas opovrgava, ženskost postaje pluralna, a obiteljska klasična ćelija nedostatna je za nove odgojne pedagoške težnje.

- **Superponiranje** (*juxtaposition*), miješanje. Postmoderno je društvo izbrisalo predefinirane hijerarhije — elitna kultura/pučka kultura, politika/šoubiznis. U takvom društvu koegzistiraju suprotstavljeni elementi, a granica koja je dijelila naraštaje nestaje s pojavom kulta mladosti: razlika između muškog i ženskog dovedena je u pitanje *queer*-ideologijom i emancipacijom heteroseksualnosti ili homoseksualnosti. Sve postaje kulturni potrošački proizvod u carstvu industrije zabave i marketinga — i jeftina literatura i svjetska glazba, tako da velike, često kulturne manifestacije i tvornice promiču miješanje žanrova — pučke umjetnosti, etnokulture, urbano-plemenske i underground glazbe itd. U kulturi prevladava koncept *celebrity system*, i to kao hiperrealnost. Slika se komunikacijom odvaja od svoga izvora i postaje nova prevladavajuća stvar. Videoigre ilustriraju kako je Lara Croft postala prva virtualna zvijezda. Slika postaje središnji strateški čimbenik postmodernog marketinga.

- **Krivotvorina**. Postmoderna kreativnost uglavnom se temelji na kopiji — ništa nije novo nego se sve reciklira, a to je uvod u eru povratka kopije, što dobro ilustriraju rekreativni parkovi u kojima su kombinirani prizori Pariza s prizorima Maroka, a u umjetnosti se očituju R. Lichtenstein i novi val *ready-madea*, Pierre i Gille itd.

- **Akronizam.** Postmodernizam pretpostavlja raspad vremenskih izvorišta, miješanje epoha i njihovih stilova u kojima je moda prošlih stoljeća aktualizirana i pomiješana: filmovi poput adaptacija Austin Powers u kinematografiji kulturnih serija iz sedamdesetih godina 20. stoljeća, prošli hitovi tipa Godzilla, rekreativni parkovi poput Disney Worlda, marketing — New Beetle, BMW Z3. U akronizmu vlada načelo miješanja vremenskih uporišta koje se primjenjuje u reklamama.

Postmodernizam dovodi u pitanje multidimenzionalnu mutaciju: psihološku, sociološku, političku, ideološku, promjenu paradigmi, evoluciju episteme i habitusa. Lipovestky opisuje postmodernitet kao društvo usredotočeno na pojedinca, na njegov užitak i zadovoljavanje. U postmodernom društvu pojedinac nastoji po svaku cijenu i u trenutku zadovoljiti svoj užitak, što uzrokuje određeni neonarcizam i opsjednutost (bojazan od bolesti, starosti, smrti, nezaposlenosti itd.).

Postmodernizam promiče krajnju relativizaciju i subjektivizaciju u svim segmentima društva, konfuziju žanra, gubitak smisla i čvrstih uporišta te kraj velikih pripovijesti. Ne postoji više linearnost. Postmodernističko stajalište podrazumijeva repriziranje reinterpetiranih i recikliranih starih modela. U postmodernom društvu ništa ne posjeduje apsolutnu vrijednost jer je sve prolazno i kupovno potrošno. Adorno je svojedobno govorio o kraju metafizike, a Heidegger o zaboravu subjekta koji je prisutan u postmodernističkim društvima u kojima su smrt metafizike i smrt Boga simptomi da transcendentalno više nema racionalan temelj.

Izazovi hrvatskog identiteta u kontekstu društveno-političke tranzicije

Hrvatski identitet u postmodernom razdoblju obilježen je nedostatkom dovoljno jasne društvene integracije, nacionalno homogene policentrične identifikacije kao i pomanjkanjem stabilne i građanske političke kulture. To govorim ne samo u slučaju domovine ili isključivo iseljene Hrvatske, koju ne dijelim, već kako bih prikazao društveno-političke simptome koji vuku korijene još iz '45. godine kada je nastao proces »osakaćenja nacije« kroz onemogućenje prirodne generacijske smjene zbog likvidiranja elitnih građanskih slojeva i generacijskih stupova nacionalnog korpusa od Bleiburga nadalje. U suvremenom postmodernom društvu sociološki rezovi i procesi generacijskog psiho-sociološkog rastvaranja i identitarnog urušavanja se nastavljaju. Nacionalna identifikacija u prošlosti bila je politički potiskivana, pa se tom pojmu ni u znanosti nije posvećivala posebna pozornost. Almond i Verba ovaj pojam analiziraju u okviru istraživanja poli-

tičke kulture. Oni nacionalnu identifikaciju definiraju kao dimenziju političke kulture koja govori o subjektivnoj identifikaciji pojedinca s državom. Anthony D. Smith u nacionalnoj identifikaciji ističe etničku jezgru koja uključuje:

- zajedničko ime članova koji su uključeni u populaciju,
- mitove o zajedničkom podrijetlu i zajedničkoj baštini,
- zajedničko povijesno pamćenje,
- zajednički teritorij ili domovinu,
- elemente zajedničke kulture — jezik, običaje itd. i
- osjećaj solidarnosti među članovima zajednice.

Almond i Verba nacionalnu identifikaciju izjednačuju s identifikacijom s državom (*state nation*), Anthony D. Smith je izjednačuje s identifikacijom s nacijom (*national state*). Prvo je američko shvaćanje, drugo europsko. Bez identifikacije ne može nastati niti se održati nijedna skupina. Bez nacionalne identifikacije nema države, a sama nacionalna identifikacija nije dovoljna za njezin nastanak. Da bi država nastala, mora postojati skupina s nacionalnom identifikacijom i okolnosti koje ne ometaju realizaciju nacionalne identifikacije u obliku države. U svijetu je još mnogo skupina koje imaju zajedničko ime, mitove o zajedničkom podrijetlu i zajedničkoj baštini, zajedničko povijesno pamćenje, zajednički teritorij, elemente zajedničke kulture (jezik, običaje...), osjećaj solidarnosti među članovima te skupine i izrazitu želju njezinih članova da uspostave svoju državu, ali je ipak nisu mogli uspostaviti jer se tome suprotstavila vanjska sila.

Stvaranje političke kulture ovisi o skladnoj i generacijskoj artikulaciji i sazrijevanju filogeneze i ontogeneze. Filogeneza čovjeka sastoji se od dva dijela: biološke i kulturne filogeneze. Biološka filogeneza jedinstvena je za čovjekov rod, a kulturna se razlikuje od kulture do kulture. Isto tako, i ontogeneza svakoga čovjeka sastoji se od dva dijela: biološke i kulturne ontogeneze. Biološka filogeneza i ontogeneza odvijaju se pod utjecajem biološke evolucije čovjekova roda i biološkoga sazrijevanja svakoga pojedinca. Kulturna filogeneza i ontogeneza rezultat su kulturne evolucije pojedinih socijalnih skupina (nacija) te odgoja i naobrazbe pojedinca. Ono što je razvidno za hrvatski nacionalni korpus jest da se zbog sukcesivnih psihomentalnih, generacijskih, političkih državnih i gospodarskih tranzicija, od pramodernog doba preko prisilne titoističke industrijalizacije i komunističke modernizacije pa sve do procesa postmodernizacije društva s postupnim nadsocijalnim integracijama, ni politogeneza ni ontogeneza nisu mogle skladno artikulirati niti sazrijeti. Globalisti se često služe Montesquieuovom izrekom: »Ja sam čovjek, a slučajno sam Francuz!«, dok postkomunističke zemlje još na određen način žive na zasadama nacionalnih revoluci-

ja prve moderne 1818. i proljeća naroda 1989. godine. Međutim, gubi se iz vida da on ne bi postao čovjekom da se nije uljudio kroz francusku ili neku drugu kulturu. Zato je nacija glavna skupina poistovjećivanja pojedinca.

Danas se taj proces nacionalne identifikacije i društvene integracije dodatno fragmentira. Hrvatski nacionalni identitet, koji se afirmirao na državotvornoj razini devedesetih godina 20. stoljeća, danas je suočen s novim izazovima globalizma, s regionalnim i nadsacionalnim integracijskim procesima i nije u mogućnosti stabilizirati se u vremensko-prostornom obzorju i skladno sazrijevati prema modelu »političkog identiteta« oslobođenog frustracija prošlosti i opterećenja »viška povijesti«. Potreban rad »žaljenja« u kojem taj isti identitet treba divergirati duboki suverenistički nacionalni identitet Tuđmanovog razdoblja iz devedesetih, koji se poistovjećuje s vrednotama »moderne« (država-nacija, nacionalna afirmacija) kako bi ubrzano asimilirao postmodernitet, obilježen je relativizmom svjetonazora, primatom liberalnih društvenih vrednota i tržišne demokracije. Suvremenom trenutku, supranacionalnom europskom, koji zahtijeva konsenzus okrenut prema budućnosti, suprotstavlja se »suverenistički« trenutak okrenut prema prošlosti koji nastoji zadržati konzervativne društveno-političke modele. U tom kontekstu može se govoriti o »šizoidnom« hrvatskom tranzicijskom identitetu. Naime, nitko ne može zamjerati Hrvatskoj što je, nakon stoljetne austrougarske i jugoslavenske dominacije, svoju državnu neovisnost uspješno uspostavila tek 1991., a ne 1848. godine za vrijeme proljeća naroda i nacionalnih revolucija svih ostalih srednjoeuropskih država. Naime, jedno od ključnih pitanja za budućnost hrvatskog identiteta jest ne samo stvaranje političke građanske kulture, i jačanje nacionalne identifikacije unutar europskih prilika, nego i stvaranje autoreferencijalnog afirmativnog nacionalnog i konstitutivnog političkog identiteta naspram jednog reaktivnog identiteta negacije koji se tijekom povijesti često reaktivno afirmirao u odnosu na druge ili na ugrozu izvana.

Identitet i institucije

Ralph Dahrendorf upozorava na problem »dekalaze« — pomaknutosti u vremenskom tijeku političkih, gospodarskih i društvenih reformi u postkomunističkim državama. On drži da je na području legalnih i ustavnih reformi potrebno šest mjeseci za postizanje realnih vidljivih promjena, u gospodarstvu šest godina, a u načinu života, vrednotama, mentalitetu, odnosno izgradnji modernog civilnog društva više naraštaja. Navedena teorija opaža i razne iracionalne čimbenike kao zapreke tranziciji — psihološke barijere, fikcije, povratak unatrag, prekide modernizacije, ostatak pramodernih elemenata i struktura društva, opstanak krivog moderniteta (koji je proizišao iz prisilne urbanizacije i industrijalizacije) nakon

pobjede i stupanja na vlast novih demokratskih elita u postkomunističkim zemljama, mimetičnu pojavu »dvostrukih institucija« po uzoru na uvozne institucije sa Zapada, ali bez prethodnih strukturalnih i mentalnih pretpostavka. Prema toj teoriji, sva tjelesna i duhovna djela očituju se u ustanovama. Prazan prostor koji se stvara između nagona za djelovanjem i samog djelovanja upotpunjuje se u ustanovama. A. Gehlen prenošenje tih obrazaca odgojnim sustavom, koji kultivira i »uvjetuje« nagonske strukture u smjeru djelovanja koje će se razvijati od jednog do drugog naraštaja, naziva običajnošću. Ustanove su svojevrsan »sustav navika«, a čovjekova su držanja i djelovanja habitualizirajuća, proizišla iz navike. Ustanove, prema Gehlenu, jesu i normativni sustav prema kojemu se čovjekovo djelovanje odvija po unaprijed utvrđenim normama, proizvod »usmjeravanja potreba« (uvjetujući i kontrolirajući nagonsku strukturu), te provode nenasilno stabiliziranje društva i čovjeka. Gehlen drži da je svaka institucija »određen sustav vođenja« koji nastaje »ideativnom sviješću«. »Ideativna svijest« čini stvaralačku snagu koja se izražava u ostvarivanju i utemeljivanju ustanova, te je takva »ideativna svijest« odraz određene političke kulture, a njezina je prisutnost u građanskim društvima prijeko potrebna za obnavljanje i konsolidiranje demokratskog sustava. Ako Gehlenovu teoriju ustanova primijenimo na novonastale postkomunističke demokracije, onda je razvidno kako su novonastale demokratske, parlamentarne i građanske institucije u većini slučajeva nastale »umjetnom i konstruktivističko-imitatorskom« transpozicijom vanjskih društveno-političkih modela, a ne kao proizvod unutarnje kolektivne »ideativne svijesti« niti kao proizvod stečenog demokratskog habitualiziranog djelovanja i držanja. Pojavom demokracije, zatečene nove postkomunističke elite, zbog svoga naslijeđenog mentalnog i strukturalnog komunističkog habitusa, nisu mogle proizvesti određenu »ideativnu svijest« jer takva kategorija svijesti, zbog areligiozno-moralnog odgojnog sustava, nije postojala u bivšim totalitarnim komunističkim režimima, u kojima su ustanove bile kreirane odozgo te na centralistički i represivan način nametnute i usađene u društveni korpus. Fenomen »ideativne svijesti« u postkomunističkim demokratskim režimima često poprima kozmetičke dimenzije stvaranja »paravanskih« ili »demonstrativnih« ustanova, kao lažna inovativnost koja brzo otkriva svoju »regresivnu« narav kada je riječ o učinkovitom funkcioniranju. Naime, možemo reći da u postkomunističkim demokracijama inovativnu »ideativnu demokratsku svijest« zamjenjuje današnja »konvertibilna svijest« stare bivše komunističke elite koja se reciklira i održava pomoću svojega novog »plagijatorskog i plaćeničkog etosa« i legitimizacije novonastale demokratske i civilne strukture, te kroz »krinku profesionalizacije« i besmislice u obliku »imperativa institucionalnog kontinuiteta« traži društveno-političko priznanje jer je svima logično da bivša totalitarna partija ne može nikako biti legitiman

nasljednik pluralističkog demokratskog parlamentarnog sustava. Na taj način bivši režimski sloj provodi postupnu kolonizaciju novonastalih demokratskih ustanova i unutarnju kanibalizaciju istih zbog disfunkcije i neartikuliranja između naslijeđenog komunističkog habitualiziranog držanja i nagona i novog demokratskog institucionalnog sustava, koji, da bi profunkcionirao, zahtijeva nužan generacijski preobražaj i novu idejnu svijest kao i nove normativne obrasce ponašanja proizišle iz novog demokratskog odgojnog sustava. Jedan od velikih nedostataka za političko-društvenu demokratizaciju od 90-ih pa nadalje jest odsutnost onog što je talijanski filozof nazvao »kruženjem elita« odnosno skladnog »cirkuliranja« smjena političkih elita. Naime poznata je teza talijanske elitističke škole jednog Michelsa, Mosca i Pareto koja zagovara da u svakom društvu jedna manjina stvarno vlada, ali također da demokratski sustav dopušta da se političke elite oblikuju i mijenjaju u okviru reguliranog izbornog takmičenja. U tome Karl Mannheim vidi suštinsku razliku između demokracije i totalitarnih sustava poput fašizma ili komunizma koji zagovaraju »antiintelektualne« doktrine »direktna akcije«, i teorije o »elitnim avangardama« koje zastupaju interese masa bez da iste aktivno i slobodno sudjeluju u njihovom izboru. U kontekstu političkih tranzicija u svim bivšim komunističkim zemljama srednjoistočne Europe, treba podsjetiti da je tranzicija pretpostavljala promjenu »plansko socijalističke« ekonomske društvene paradigme u »kapitalističko-privrednu« novu paradigmu koja nije popraćena s odgovarajućim procesom mentalno-idejne pluralizacije i demokratizacije u društvu. Ekonomist Schumpeter u tom pogledu s pravom je ustanovio kako je moderna demokracija nastala sa kapitalističkim ekonomskim sustavom i da je s njim kauzalno povezana. Naime uvođenjem i transpozicijom neoliberalnog kapitalističkog modela u svim tranzicijskim društvima, bez stvaranja prikladnih sociopsiholoških, društvenih i gospodarskih pretpostavki, dogodila se disfunkcija sustava društvenog i institucionalnog vrednovanja kao i raskol između službenog »tehnomenadžerskog političkog jezika« novih recikliranih poduzetničkih političkih elita i ostataka društva. Karl Mannheim je uvidio važnost društvenih vrijednosti kao sredstvo prilagođavanja novim društvenim i političkim situacijama i kao modele prilagodbe koje postavljaju određene nove političke i društvene paradigme. Naime Mannheim ističe kako sustavi društvenog vrednovanja podrazumijevaju »njegovo nužno mijenjanje do izvjesne granice u skladu s promjenama društvene sredine«. Takva promjena društvenog kao i političkog vrednovanja nije se mogla dogoditi u većini postkomunističkih tranzicijskih zemalja jer mentalni »habitus« i društveno-politički instrumenti novih tranzicijskih naslijeđenih iz starog totalitarnih sustava nisu bili u skladu s novoizgrađenim demokratskim i privrednim institucijama.

Analizirajući libanonsku političku elitu, Elizabeth Picard je primijetila da su sastavnice tih elita nasljednici tradicionalne oligarhije, bivši šefovi raznih frakcija u službi stranih interesa i kapetani financija koji operiraju na margini privatizirane države. Neopatrimonijalizam izražava činjenicu da pojedinac koji je dosegnuo određeni status i položaj u upravnoj, političkoj ili javnoj funkciji zlorabi svoju poziciju ili atribute kao da ih je naslijedio ili kao da su njegovo vlasništvo. Taj neopatrimonijalizam je izvor dezinstitutionalizacije države koja se očituje u personalizaciji političke moći na nacionalnoj i lokalnoj razini. Takva elita nije zainteresirana za opći nacionalni razvitak, već za akumulaciju gospodarskih i političkih povlastica. Sociolog Michael Hudson je taj tip neopatrimonijalne elite nazvao »političkim feudalcima« (u Hrvatskoj su nazvani »tajkuni« ili »lokalni šerifi«). U središtu funkcioniranja neopatrimonijalnog sustava je klijentelizam. Za Michaela Johnsona to je središnji fenomen gospodarstva i politike jednog društva. »Patron klijentele« je identificiran kao ključan element političke nacionalne i lokalne elite. U takvim društvima društveno-politički odnosi postaju klijentelistički odnosi. Mikhail Nedeltchev smatra da se u postkomunističkim demokratskim državama (posebice u Bugarskoj) »reciklirana« komunistička elita poziva na imperativ političkog konsenzusa. Konsenzus postaje glavni politički slogan u postkomunističkim zemljama u kojima novi neoliberali i bivši neomarksisti nastoje političkim konsenzusnim recentriranjem i odbacivanjem radikalizma lijevog i desnog spektra prisvojiti određeni legitimitet i kredibilitet na političkoj sceni, a posebice u odnosu na izborno tijelo. U tom kontekstu Claude Lefort u djelu *L'invention democratique* zapaža kako, nakon eliminacije kraljevske institucije i Francuske revolucije, uspostava demokracije nalikuje na simboličnu »izmišljenu« konstrukciju. Mjesto moći postaje »prazno mjesto«, a svaki koji zauzima mjesto moći percipiran je kao potencijalni uzurpator, sve dok izborna procedura ne legitimira središte moći. Glavni problem tog elitnog neopatrimonijalizma u političkoj kulturi zemalja u tranziciji jest nepostojanje ili rudimentarno postojanje izgrađene građanske profesionalno odane političke klase. U demokratski razvijenim zemljama takva se klasa konstituirala tijekom stoljeća i relacije, stavovi, vrednote unutar nje odnose se na »pozitivnu političku kulturu«. A svaka politička kultura nije pozitivna. Postoje slučajevi kada politička klasa samo nastoji održati na vlasti sebe ili svoju obitelj plemensko-rodbinskim vezama ili gospodarskim lobijima iza fasada političkih stranaka. Primjerice, Nosal primjećuje kako se u Češkoj Republici nakon '89. konstituirao »novi blok moći koalicijom između političara i menadžera«. Ono što je zajedničko takvom sloju elite jest njegova podložnost sociološkom fenomenu *path dependency* (što je iznio John Myles), mentalna ovisnost o društvenom podrijetlu i naslijeđu te uvjetovanje prethodnim društvenim habitusom i fenomenom »brikolažnog vlasništva« koje je

stečeno ne kao legalno naslijeđe već ubrzanom privatizacijom. Fenomen *path dependency* razvidan je u mentalitetima novonastalih političkih elita u postkomunističkim zemljama kod kojih je naslijeđe komunističkog habitusa kao način mišljenja i ponašanje i dalje snažno zbog toga što je među njima, unatoč demokratskim promjenama, komunizam kao ideologija još uvijek ostao snažan strukturalno-psihološki čimbenik konstrukcije zbilje i pokretač onoga što je Gordana Bosanac nazvala inauguralnim paradoksom kao sastavnim dijelom inauguralne svijesti. Taj fenomen objašnjava niz politoloških paradoksa u postkomunističkim zemljama u kojima elite, zahvaćene određenim libidom imitandom zbog pomanjkanja generacijske obnove i cirkuliranja, pokraj tradicionalnih povijesnih stranaka (uobičajene agrarno-konzervativne tendencije) osnivaju imitatorske stranke po uzoru na zapadnoeuropske modele, poput liberalnih stranaka, ali u svojoj biti, zbog fenomena ovisnosti o komunističkom mentalnom naslijeđu i pomanjkanja konverzacijske građansko-liberalne političke kulture, ostaju duboko konzervativne i reproduciraju određeno političko jednodimenzionalno. Komunizam kao mentalni relikv nastavlja djelovati u kolektivnoj psihologiji postkomunističkih elita podsvjesnom snagom mobilizatorske utopije kao psihološki kod s totalitarnim porukama koje se odnose na socijalizaciju.

Postkomunizam kao nova demokratska ideokracija

Postkomunizam se predstavlja kao pokušaj nove ideokracije oktroirane odozgo preko nove političke klase, ali konfliktnost i nestabilnost postkomunizma bolje se objašnjavaju polazeći od ideokratske ume nego polazeći od liberalnog zapadnjačkog društvenog modela. J. Jan Keller je dobro opisao kako u postkomunističkim tranzicijskim zemljama kohabiraju i kako su kompatibilne postmoderne društvene mreže i stari naslijeđeni klijentelistički odnosi nejednakosti zbog slabljenja autoriteta i uloge države. Upravo smo vidjeli kako u obliku recikliranja kulturoloških prošlih »otpada« postmoderno društvo opstaje recikliranjem bivših društveno-kulturnih modela prošlosti. U postkomunističkim zemljama, posebice onima u kojima nije proveden zakon o lustraciji, svjedoci smo velikog sajma recikliranja bivših komunističkih civilnih, vojnih i obavještajnih menadžerskih slojeva u novi demokratski sustav, zlouporabivši ideju krivotvorene smicalice »nacionalnog izmirenja« te vješto iskoristivši pogodan trenutak demokratizacije i osamostaljenja '89. To je nov profitabilan »balkanski kairos« u kojem su se »stari kadrovi« opet, kao i prije, dobro snašli i dočepali položaja i funkcija o kojima ne bi ni sanjali u bivšem sustavu. Njihovo recikliranje cinično nazivaju transformacijom ili profesionalizmom, ne pozabavivši se jednim bitnim detaljem — da su bili poslušni sluge i kotačići totalitarnog režima. Teško je i po-

misлити da je taj sloj tranzicijskih elita uspio u sebi preobraziti naslijeđenu bivšu društvenu zbilju konstruiranu na indoktrinaciji i jednodužju te da su preko nje asimilirali demokratski način ponašanja ili, kako kažu sociolozi, ostvarili proces »ponutrašnjega novih normi« u društveno-kulturni demokratski tip. Vjerojatno nisu ni osjetili prijelaz iz statičnog totalitarnog sustava u dinamično pluralističko demokratsko društvo. Kao čuvarima najmoćnijeg trenutnog državnog poretka jamačno im nije bilo teško prijeći iz totalitarnog politički korektnog jednodužja komunističkog tipa u neoliberalnu političku korektnost parlamentarne demokracije jer je tu samo riječ o semantičkom klizanju i nijansi. Naime, u vrijeme totalitarnog političkog sustava, službeni politički jezik s predefiniranim formulama i sintagmama imao je, kao i danas u neoliberalnom politički korektnom jeziku, funkciju oslabiti kapacitete mišljenja, prosuđivanja i otpora kako bi se osigurao politički nadzor društva. Današnja tranzicijska reciklirana elita, umjesto proklamiranja i ponavljanja hipnotičnih parola i slogana panegerika vođi, partiji, bratstvu i jedinstvu, veliča nove neoliberalne dogme slobode, demokracije, egalitarizma, kozmopolitizma jer jedni i drugi participiraju u stvaranju jednodužja koje slabi nacionalne energije, slobodno kritično mišljenje i niveliranje društva. Novi tranzicijski naraštaji političkih elita neminovno podliježu neizbježnom fenomenu *cultural laga*, koji ne omogućuje ne samo nužno »kruženje« pluralnih elita već i skladno racionalno usklađivanje i prilagođivanje društvene svijesti i sustava vrednovanja s novonastalim demokratskim institucijama i paradigmatama.

Literatura

- Almond, G. A., Verba, S. (1965.), *The Civic Culture*. Boston, MA: Little, Brown and Company.
- Bosanac, G. (2005.), *Utopija i inauguralni paradoks. Prilog filozofsko-političkoj raspravi*, Zagreb, Kruzak.
- Botomor, T. (2008.), *Elite i društvo*, Mediterran Publishing, Novi Sad.
- De Benoist, A., *Komunizam i nacizam. 25 ogleđa o totalitarizmu u XX. stoljeću (1917.—1989.)*.
- Gehlen, A. (1969.), *Zur Systematik der Anthropologie*, u *Soziologie und Anthropologie, Moral und Hypermoral. Eine pluralistische Ethik — Morale et hypermorale. Une éthique pluraliste*.
- Karnooouth, C. (2004.), *L'Europe post-communiste. Essai sur la globalisation*, Pariz, L'Harmattan.
- Knupffer, G. (1971.), *The Struggle for World Power*, London, The Plain-Speaker Publishing Company.
- Kolnai, A. (1971.), *The concept of hierarchy*. U: *Philosophy*, London.
- Kukoč, M. (1997.), *Enigma postkomunizma*, Biblioteka »Filozofska istraživanja«, Zagreb.

J. Vujčić: *Hrvatski identitet između moderne i postmoderne*

- La théorie de la décadence au coeur du matérialisme historique, *Revue Internationale*, http://www.internationalism.org/french/rint118_decadence.htm
- Levy, E. (2002.), *Les maitres censeurs, pour en finir avec la pensée unique*, Paris, LGF livre de poche.
- Linz, J., Stepan, A. (1978.), *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown and Reequilibration*, Baltimore, The John Hopkins University Press.
- Maffesoli, M. (2000.), *Au temps des tribus*, Pariz, La Table Ronde.
- Maffesoli, M., «Tribalisme postmoderne, de l'identité aux identifications», <http://1.libertaire.free.fr/Maffesoli04.html>, 10. srpnja 2006.
- Malynski, E. (1936.), *La guerre occulte*, Beuchesne, Pariz.
- Mannheim, K. (2009.), *Dijagnoza našeg vremena*, Mediterran Publishing, Novi Sad. (Naslov originala: *Diagnosis of our Time. Wartime Essays of Sociologist*, Kegan Paul, Trench, Trubner and Co., Broadway House, Carter Lane, London, 1943.)
- Milardović, A. (1993.), *Konzervativizam i neokonzervativizam*, Alinea, Zagreb.
- Renan, E. (1882.), Qu'est-ce qu'une nation?, Konferencija, Sorbonne 11. ožujka 1882., Pariz.
- Roščić, N. M. (2003.), *Nova religija globalizma*, Hrvatska provincija sv. Jeronima franjevac konventualaca.
- Schmitt, C. (1990.), *Du politique «légalite et légitimité» et autres essais*, Pardés, Pariz.
- Schumpeter (1943.), *Capitalism, Socialism and Democracy*, pogl. XXII., Another Theory of Democracy, London, Allen Unwin.
- Smith, A. D. (1998), *Nationalism and Modernism: A Critical Survey of Recent Theories of Nations and Nationalism*. London: Routledge
- Sorman, G. (1997.), *Le monde est ma tribu*, Fayard, Pariz.
- Stalinisme et nazisme, histoire et mémoire comparée* (1999.), Editions Complexe.
- Vujčić, J. (2005.), *Intelektualni Terorizam, Heretički Brevijar*, Hasanbegović, Zagreb.